

OILA – MA’NAVIY TARBIYANING MUHIM IJTIMOIIY INSTITUTI

Hamroyev Saidjon Sanoyevich

BuxDPI, “Ijtimoiy fanlar” kafedrasida dotsenti, f.f.f.d. (PhD)

Zayniyeva Mehrangiz Ziyobiddin qizi

BuxDPI, “Ijtimoiy-gumanitar fanlarni o‘qitish metodikasi

(ma’naviyat asoslari)” 1-bosqich magistranti

Annotatsiya: Mazkur maqolada oila ma’naviy tarbiyaning muhim ijtimoiy instituti sifatida ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Unda oilaning shaxs kamoloti va jamiyat barqarorligidagi o‘rni, ota-onaning tarbiyaviy mas’uliyati hamda sog‘lom oilaviy muhitning ahamiyati yoritib berilgan. Shuningdek, zamonaviy globallashtirish sharoitida oilaning yosh avlod ma’naviyatini shakllantirishdagi vazifalari asoslab beriladi.

Kalit so‘zlar: Oila, ma’naviy tarbiya, ijtimoiy institut, shaxs kamoloti, axloqiy qadriyatlar, ota-ona mas’uliyati, sog‘lom oilaviy muhit, jamiyat taraqqiyoti

СЕМЬЯ ЯВЛЯЕТСЯ ВАЖНЫМ СОЦИАЛЬНЫМ ИНСТИТУТОМ ДУХОВНОГО ВОСПИТАНИЯ

Хамроев Саиджон Санойевич

доцент кафедры “Социальные науки” БухДПИ

доктор философии (PhD)

Зайниева Мехрангиз Зиёбиддин кизи

магистрант 1-го курса БухДПИ по специальности

“Методология преподавания социальных и гуманитарных наук

(Основы духовности)”

Аннотация: В данной статье проводится научный анализ семьи как важного социального института духовного воспитания. Подчеркивается роль семьи в личностном развитии и социальной стабильности, воспитательная ответственность

родителей и важность здоровой семейной среды. Также обосновывается роль семьи в формировании духовности молодого поколения в условиях современной глобализации.

Ключевые слова: Семья, духовное воспитание, социальный институт, личностное развитие, моральные ценности, родительская ответственность, здоровая семейная среда, социальное развитие

FAMILY IS AN IMPORTANT SOCIAL INSTITUTION OF SPIRITUAL EDUCATION

Hamroyev Saidjon Sanoyevich

BukhDPI, Associate Professor of the
Department of “Social Sciences”, Doctor of Philosophy (PhD)

Zayniyeva Mehrangiz Ziyobiddin qizi

BukhDPI, 1st year master's student in
“Methodology of Teaching Social and Humanitarian Sciences
(Fundamentals of Spirituality)”

Abstract: This article scientifically analyzes the family as an important social institution of spiritual education. It highlights the role of the family in personal development and social stability, the educational responsibility of parents, and the importance of a healthy family environment. It also substantiates the role of the family in the formation of the spirituality of the younger generation in the conditions of modern globalization.

Keywords: Family, spiritual education, social institution, personal development, moral values, parental responsibility, healthy family environment, social development

KIRISH. Jamiyat taraqqiyoti va barqarorligi, avvalo, inson omiliga, uning ma'naviy-axloqiy yetukligiga bevosita bog'liqdir. Insonning shaxs sifatida shakllanishida esa oila muhitining o'rni beqiyosdir. Oila jamiyatning eng kichik bo'g'ini bo'lishi bilan birga, eng muhim ijtimoiy institut sifatida ham namoyon bo'ladi. Aynan oila bag'rida shaxsning

dastlabki dunyoqarashi, axloqiy qarashlari, qadriyatlari va hayotiy pozitsiyasi shakllanadi. Shu bois, oilani ma'naviy tarbiyaning muhim ijtimoiy instituti sifatida ilmiy asosda tahlil qilish bugungi kunning dolzarb masalalaridan biridir.

Oila — nikoh, qarindoshlik, ma'naviy mas'uliyat va o'zaro g'amxo'rlik asosida shakllangan ijtimoiy birlikdir. Ijtimoiy institut sifatida oila jamiyatda bir qator muhim funksiyalarni bajaradi: avlodni davom ettirish, tarbiyalash, ijtimoiylashuv, ma'naviy-axloqiy qadriyatlarni uzatish va shaxsni jamiyatga moslashtirish.

Oilaning ijtimoiy institut sifatidagi ahamiyati shundaki, u shaxs va jamiyat o'rtasida vositachi bo'lib xizmat qiladi. Oila orqali jamiyatda qaror topgan me'yorlar, an'analar va qadriyatlar yosh avlod ongiga singdiriladi. Shu jihatdan qaraganda, oila jamiyat ma'naviy poydevorining asosiy tayanchi hisoblanadi.

Oila — nikoh, qarindoshlik, ma'naviy mas'uliyat va o'zaro g'amxo'rlik asosida shakllangan ijtimoiy birlikdir. Ijtimoiy institut sifatida oila jamiyatda bir qator muhim funksiyalarni bajaradi: avlodni davom ettirish, tarbiyalash, ijtimoiylashuv, ma'naviy-axloqiy qadriyatlarni uzatish va shaxsni jamiyatga moslashtirish. Oilaning ijtimoiy institut sifatidagi ahamiyati shundaki, u shaxs va jamiyat o'rtasida vositachi bo'lib xizmat qiladi. Oila orqali jamiyatda qaror topgan me'yorlar, an'analar va qadriyatlar yosh avlod ongiga singdiriladi. Shu jihatdan qaraganda, oila jamiyat ma'naviy poydevorining asosiy tayanchi hisoblanadi.

Oilada ma'naviy tarbiyaning samarali bo'lishi bir qator omillarga bog'liq. Avvalo, ota-onaning ma'naviy saviyasi va tarbiyaviy mas'uliyati muhim ahamiyat kasb etadi. Ota-onaga o'z xulqi, nutqi va kundalik hayoti bilan farzandga ibrat bo'lishi lozim. Shuningdek, oiladagi sog'lom psixologik muhit, o'zaro hurmat va mehr-oqibat ma'naviy tarbiyaning muhim shartlaridan biridir. Oila a'zolari o'rtasidagi ishonchli munosabatlar farzandning ijtimoiy faolligi va axloqiy yetukligini ta'minlaydi.

Milliy urf-odatlar, an'analar va qadriyatlarning oilaviy tarbiyadagi o'rni ham beqiyosdir. Ular orqali farzandlarda milliy o'zlikni anglash, vatanparvarlik va tarixiy xotiraga hurmat tuyg'usi shakllanadi. Shu bilan birga, zamonaviy axborot muhitida oilaning tarbiyaviy nazorati yanada kuchaytirilishi zarur.

Globalashuv va axborot texnologiyalari jadal rivojlanayotgan hozirgi davrda oilaning ma'naviy tarbiyadagi roli yanada ortmoqda. Turli madaniy ta'sirlar, axborot oqimlari yosh avlod dunyoqarashiga kuchli ta'sir ko'rsatmoqda. Bunday sharoitda oila farzandni turli zararli g'oyalardan himoya qiluvchi, to'g'ri yo'l ko'rsatuvchi muhim tayanchga aylanadi.

Asosiy qism. Zamonaviy oilada ma'naviy tarbiyani samarali tashkil etish uchun an'anaviy va zamonaviy yondashuvlarni uyg'unlashtirish lozim. Bu jarayonda ta'lim muassasalari, mahalla va jamoatchilik bilan hamkorlik muhim ahamiyatga ega.

Inson va boshqa tirik jonzoqlar har birining hayot muhiti uning o'y fazosidan boshlab ijtimoiy muhit va yashaydigan muhitigacha bo'lgan sharoit hisoblanadi. Muhit – bu odamlarga ta'sir ko'rsatadigan tashqi voqealarning yig'indisi sifatida insonni o'rab turgan, uning dunyoqarashi, kayfiyati, ruhiyati, orzu-umidlari va xulq-atvoriga bevosita ta'sir etadigan tashqi olam. Muayyan muhit turli ko'rinish va shakllarda namoyon bo'ladi. Shaxs qaysi jamiyatda yashasa, o'sha jamiyat hayotida mavjud bo'lgan va bo'layotgan qonun qoidalarga asosan kamol topadi. Shu jamiyatdagi moddiy, ma'naviy va madaniy boyliklardan bahramand bo'ladi, shuningdek, mazkur boyliklarni yaratishda ishtirok etadi. Jamiyatda yaratilgan moddiy, ma'naviy va madaniy boyliklar rivojlanish darajasiga ko'ra shaxs kamolotiga o'ziga xos ta'sir ko'rsatadi. O'z-o'zidan rivojlanish yuksak bo'lsa, u shaxsga o'zining ijobiy ta'sirini ko'rsatadi va shaxs faoliyati davomida mehnati orqali o'z moddiy, ma'naviy va madaniy boyligini yaratish jarayonida ongini, dunyoqarashini, hayotini, turmush tarzini ham yaxshilab boradi.

Muhit keng ma'noda (makromuhit) ijtimoiy-iqtisodiy tizimni ishlab chiqaruvchi kuchlar, ijtimoiy munosabatlar va tartib-qoidalar majmuini, jamiyatning ijtimoiy ong va madaniyatini o'z ichiga oladi. Tor ma'nodagi (mikromuhit) bevosita insonni qurshab olgan oila, mehnat, o'quv va boshqa guruhlardan iborat. Ijtimoiy muhit shaxsning shakllanishiga va rivojlanishiga hal qiluvchi ta'sir ko'rsatadi. Ayni vaqtda insonning ijodiy faolligi, faoliyati ta'sirida ijtimoiy muhit o'zgaradi, bu o'zgarishlar jarayonida odamlarning o'zlari ham o'zgaradi. Shaxsning jamiyatga ta'siri maqsadsiz, rejasiz, ko'r-ko'rona faoliyat orqali amalga oshmaydi. Inson ijtimoiy qonunlarni, o'z hayot sharoitlarini bilib olgandan keyin,

ma'lum maqsadga qaratilgan amaliy faoliyat ko'rsatish yo'li bilan ijtimoiy muhitni, jamiyatni o'zgartiruvchi kuchga (insonga) aylanadi. Shu sababli ham shaxsning xulq-atvori, intilishlari, imkoniyatlari, fikrlashi, qobiliyati, axloqiy tamoyillar (mehnatsevarligi, vatanparvarligi, insonparvarligi) asosidagi faolligi, sadoqatliligi va boshqa xislat va fazilatlari shuningdek, illatlari ular yashayotgan ijtimoiy muhitga bevosita bog'liq bo'ladi. Insonning ta'lim-tarbiyasida uni o'rab turgan muhit yetakchi rol o'ynar ekan, oila, ta'lim-tarbiya muassasalaridagi muhit sog'lom bo'lsa, yoshlarning ijtimoiy sifati, tayyorgarlik darajasi va bilimi yuqori bo'ladi.

Aynan oila muhiti eng avvalo, shaxsning xulq-atvorini shakllanishida jamiyatning eng kichik bo'g'ini sifatida muhim rol o'ynaydi. Vaholanki, oilada ma'naviy-axloqiy muhit shaxs axloqiy ongi, xulq-atvori va faoliyatida tamal toshi, hal qiluvchi omil hisoblanadi. Dastlab aynan, oiladagi ma'naviy-axloqiy muhit shaxs imkoniyatlarini shakllantiradi, uning ijtimoiy borliq bilan munosabatlarini va muloqotini yuzaga keltiradi. Shu bois ham oilani shaxsning g'oyaviy, siyosiy, iqtisodiy qarashlarini shakllantiruvchi, tevarak-atrofga, dunyoga munosabatlari tizimini, ya'ni dunyoqarashi, e'tiqodi, ehtiyojlari, qiziqishlari, ideallari, motivlari, hayotiy maqsadi yo'nalishini belgilovchi mikromuhit sifatida tadqiq etiladi. Shu bois ham O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev "Sayyoramizning ertangi kuni, farovonligi farzandlarimiz qanday inson bo'lib kamolga yetishi bilan bog'liq. Shu munosabat bilan odamlar, birinchi navbatda, yoshlarning ong-u tafakkurini ma'rifat asosida shakllantirish va tarbiyalash eng muhim vazifadir"¹, - deb qayd etar ekanlar yoshlar axloqi ularning ma'naviy kamoloti masalasi nafaqat bugungi kun, balki ertangi porloq kelajak garovi ekanligiga urg'u beradi. Yoshlar tarbiyasi bilan bog'liq mahalliy va global muammolar yechimi esa, aynan oila muhiti va undagi ma'naviy-ma'rifiy daraja bilan bevosita va bilvosita bog'liq masala hisoblanadi.

Sharqda qadim-qadimdan oila muqaddas vatan sanalgan. Agar oilalar muhiti sog'lom va mustahkam bo'lsa, mahallada tinchlik va hamjihatlikka erishiladi. Binobarin, mahalla, yurt mustahkam bo'lsagina, davlatda osoyishtalik va barqarorlik hukm suradi. Zero, oila

¹ O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning BMT Bosh Assambleyasining 72 sessiyasi
<https://president.uz/oz/lists/view/1063>

farovonligi milliy farovonlik asosidir. Shu bois ham jamiyatda oilalar va mahallalardagi ijtimoiy-ma'naviy muhitni sog'lomlashtirish, "Obod va xavfsiz mahalla" tamoyilining to'laqonli va samarali joriy etish, oila institutini mustahkamlash bo'yicha, eng avvalo, "Sog'lom oila – sog'lom jamiyat" g'oyasini hayotga tatbiq etishga yo'naltirilgan yagona davlat siyosatini yuritish doirasida qaralmoqda.

Oila muhitida shakllantirilgan onglilik va xulqlilik shaxsni illatlardan saqlaydi. Shu ma'noda, oila ma'naviy-axloqiy muhitini o'rganishda fikr yangiligi va ma'naviy yetuklik paradigmasi asosli bo'lib, o'ziga xos ko'rinishda namoyon bo'ladi. Ma'naviy yetuklikka intilish bu jamiyat hayoti va inson faoliyatida shaxsning o'z insoniy pozitsiyasiga mustahkam ega bo'lishi bo'lib, u ijtimoiy-axloqiy mezonlar asosida xulq-atvorga muvofiq yashashidir.

Inson ma'naviyatini shakllantirishning eng maqbul maskani oiladir. Oila qaysi millatga mansub bo'lsa, o'sha xalqning ma'naviyatini o'zida mujassamlashtirib, bir necha asrlik tarixga ega bo'lgan an'analarni, ma'naviyatni avloddan-avlodga yetkazadi. Zero, shaxs ma'naviyati, uning dunyoqarashi, e'tiqodi, hayotiy tamoyillari, ideallari, qadriyatlari, ko'nikmalar majmui asosan oilada shakllanadi. Shu ma'noda, oila ma'naviyat qo'rg'oni hisoblanib, oila qaysi millatga taalluqli bo'lsa, o'sha millatning ma'naviyatini o'zida aks ettiradi. Demak, o'zbek oilasining o'ziga xos milliy xarakteri, oiladagi shaxslararo munosabatlarda namoyon bo'lishi, turli oilaviy marosimlar, urf-odatlar, an'analalar, milliy-ma'naviy qadriyatlarimiz oila orqali namoyon bo'ladi. O'zbek oilalaridagi o'zaro hurmat, ehtirom, ota-onaga e'zoz, farzandlarga mehr-shafqat va kichiklarga izzat-ikrom bu kishini barkamol inson, mukammal shaxs sifatida shakllantiradigan, axloqiy va ma'naviy jihatdan go'zal hamda yetuk qiladigan, insoniy fazilatlarni rivojlantiradigan qadriyatlar bo'lib hisoblanadi. va bu qadriyatlarning mazmun-mohiyati farzandlar ongiga dastlab oila muhitida tarbiya orqali singdiriladi. Bunda insonning axloqiy ongi, xulq-atvori va faoliyati aksiologik asoslarda yo'naltirilib boriladi.

Mustaqil O'zbekiston taraqqiyoti ongli ravishda o'z oldiga Uchinchi Renessans poydevorini yaratishni ta'lim-tarbiya islohoti va yoshlar salohiyati orqali amalga oshirishni maqsad qilib oldi. Demak, tarbiyaga ijtimoiy hodisa sifatida qarab, tarbiya jamiyat

manfaatlarini koʻzlab va uning rivojlanganlik darajasiga muvofiq ravishda amalga oshirilishi lozim. Xoʻsh nima uchun tarbiyaga ijtimoiy hodisa sifatida qarashimiz kerak degan oʻrinli savol tugʻiladi albatta. Chunki tarbiyaning mohiyatida ijtimoiylik, jamoatchilik mavjud boʻlib birinchidan oila muhitidagi tarbiyaning oʻzi ham ota-ona, katta avlod, qarindosh urugʻlar, (bobo-buvi, amma-xola, togʻa-amaki, opa-akalar), qoʻni-qoʻshnilar, mahalla tomonidan, farzandlarimizni, ijtimoiy hayotga tayyorlashni, ikkinchi tomondan, esa jamiyat muhitining oʻzi ham oʻsib kelayotgan yosh avlodni maʼlum yoʻnalishda tarbiyalashga koʻmaklashadigan tizim sifatida tashkil etilishida oʻz ifodasini topadi. Unda ijtimoiy voqelikdagi ijtimoiy-iqtisodiy, ijtimoiy-madaniy aloqadorlik, boshqarish, nazorat qilish va ijtimoiylashtirish kabi bir qator ijtimoiy omillar mavjud.

Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev taʼkidlaganlaridek, “Yosh avlod tarbiyasi hamma zamonlarda ham muhim va dolzarb ahamiyatga ega boʻlib kelgan. Ammo biz yashayotgan XXI asrda bu masala haqiqatan ham hayot-mamot masalasiga aylanib bormoqda. “Tarbiya qancha mukammal boʻlsa, xalq shuncha baxtli yashaydi, tarbiya mukammal boʻlishi uchun esa bu masalada boʻshliq paydo boʻlishiga mutlaqo yoʻl qoʻyib boʻlmaydi”².

Xulosa.

Xulosa qilib aytganda, oila maʼnaviy tarbiyaning eng muhim va taʼsirchan ijtimoiy instituti hisoblanadi. Shaxsning maʼnaviy-axloqiy qiyofasi, jamiyatga munosabati va hayotiy qarashlari, avvalo, oilada shakllanadi. Shu sababli oilada sogʻlom maʼnaviy muhitni yaratish, ota-onalarning tarbiyaviy masʼuliyatini oshirish jamiyat taraqqiyotining muhim sharti hisoblanadi. Maʼnaviy barkamol avlodni tarbiyalash oiladan boshlanadi. Aynan oilada farzandning ilk dunyoqarashi, axloqiy qarashlari, qadriyatlari va hayotga boʻlgan munosabati shakllanadi. Ota-ona mehr-muhabbati, oʻzaro hurmat, sogʻlom muhit va toʻgʻri tarbiya orqali barkamol avlod voyaga yetadi. Shu bois, oilada maʼnaviy tarbiyani toʻgʻri yoʻlga qoʻyish, nafaqat, alohida bir oila, balki, butun jamiyat taraqqiyoti uchun muhim ahamiyatga ega. Maʼnaviy yetuk, ongli va masʼuliyatli yoshlar-farovon kelajakning poydevori hisoblanadi. Demak, oilaning ijtimoiy institut sifatidagi oʻrni va ahamiyatini

² Shavkat Mirziyoyevning “Kamolot” yoshlar ijtimoiy harakatining IV qurultoyidagi nutqi

yanada mustahkamlash, uni har tomonlama qo‘llab-quvvatlash bugungi kunning dolzarb vazifalaridan biridir.

Foydananilgan adabiyotlar

1. Karimov I.A. Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma’naviyat, 2008.
2. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O‘zbekiston strategiyasi. – Toshkent: O‘zbekiston, 2021.
3. Abdullayev A., Xolmatov S. Ma’naviyat asoslari. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2019.
4. Qodirov B.R. Oila pedagogikasi va tarbiya masalalari. – Toshkent: O‘qituvchi, 2018.
5. Yo‘ldoshev J., Usmonov S. Ma’naviy-ma’rifiy ishlar metodikasi. – Toshkent: Innovatsion rivojlanish nashriyoti, 2020.
6. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning BMT Bosh Assambleyasining 72 sessiyasi <https://president.uz/oz/lists/view/1063>
7. Shavkat Mirziyoyevning “Kamolot” yoshlar ijtimoiy harakatining IV qurultoyidagi nutqi